

SMH-Nytt

Nr. 2/2002, vol. 27

Norsk Bibliotekforening
Spesialgruppen for medisin og helsefag

Hovedtema: Elektroniske tidsskrifter

Redaksjon SMH-Nytt:

Elisabeth Akre

Diakonhjemmets sykehus, Medisinsk bibliotek
Postboks 23 Vinderen, 0319 Oslo.
Tlf: 22 45 16 38 Fax: 22 45 16 99
E-mail: elisabethakre@diakonsyk.no

Hilde Strømme

Ullevål universitetssykehus, Medisinsk bibliotek
0407 Oslo
Tlf. 23 01 50 62 Fax: 22 11 98 50
E-mail: hilde.stromme@ioks.uio.no

Signe Romuld

Statens helsetilsyn, Biblioteket
Postboks 8128 Dep, 0032 Oslo
Tlf. 22 24 88 98 Fax: 22 24 95 90
signe.romuld@helsetilsynet.dep.no

SMH-Nytt utgis av:

Norsk Bibliotekforening
Spesialgruppen for medisin og helsefag
Kontonummer: 7874.06.52612
Trykt utgave: ISSN 0800-3181
Webutgave: ISSN 1502-1211

Opplag 250, gratis til SMHs medlemmer.
Trykk: GERO-DATA
Distribusjon: SwetsBlackwell

Manuskripter til SMH-Nytt:

Manuskripter skrevet i Word og evt. Illustrasjoner
i .gif- eller .jpg-format sendes redaksjonen som
vedlegg til epost.

Alle oppgitte Web-adresser må være sjekket - slik
at de kan brukes direkte i nettutgaven av bladet.
Redaktørene forbeholder seg en viss rett til å
forkorte/forandre/klippe i tekst eller bilder.

Skrifttyper:

Overskrift: Arial 16 pkt
Underoverskrift: Arial 12 pkt fet
Av (forfatter): Arial 12 pkt fet
Ingress: Times New Roman 11 pkt kursiv
Brødtekst: Times New Roman 11 pkt
Avsnittsoverskrifter: Times New Roman 11 pkt fet
All tekst bør være definert som "Normal"

Innrykk og punktmerking:

Unngå bruk av tabulator og bindestreker, bruk
heller "Innrykk" og "Punktmerking" i Word.

Tabeller og oversikter:

Unngå bruk av tabulator, lag heller en tabell i
Word.

Innhold:	Side
Hilsen fra redaksjonen	3
Nytt fra styret	3
Transfer of Knowledge II	5
Are You Ready for Virtual Reference Service?	8
Det nye biblioteket i Sosial- og helsedirektoratet	9
Elektroniske tidsskrifter	12
Lisensavtaler	13
Administrasjon av elektroniske tidsskrifter	19
SMH medlemsmøte	25

**Deadline for neste nummer:
1. november 2002**

Hilsen fra redaksjonen

Når dere får dette nummeret av SMH-Nytt i postkassen, er kanskje ferien over for de aller fleste av oss, og en ny arbeidsøkt har tatt til. Da trengs det kanskje litt inspirasjon og faglig påfyll, noe vi håper dere kan finne i dette nummeret. Temaene denne gang spenner i alle fall vidt, og viser hvilke endringer og utfordringer de fleste av oss daglig står midt oppe i. For eksempel: "Are you ready for virtual reference service?" Marianne Nesbjørg Tvedt refererer fra en workshop i København med denne tittelen.

Elektroniske tidsskrifter gis stor oppmerksomhet i dette nummeret av SMH-Nytt: Anne-Gry Skonnord fra UMH gir oss en grundig og matnyttig innføring i administrasjon av e-tidsskrifter, mens Ove Sundby fra RBT gir oss en oversikt over temaet lisensavtaler. Begge disse artiklene er basert på innlegg holdt på SMH-seminaret om e-tidsskrifter i juni i år.

Transfer of Knowledge II gikk av stabelen i april i år, denne gangen også med russiske deltagere. Elisabeth Akre rapporterer om nok et vellykket opplegg, og skisserer den videre utviklingen for det baltisk-nordisk-russiske samarbeidet.

Trenger dere mer faglig inspirasjon å se frem til utover høsten? Ikke glem SMHs seminar på Hamar den 7.-8. november. Et spennende program med fokus på psykiatri, helserett og bibliotekstrukturen sett i lys av helseforetaksreformen, tyder på inspirerende dager. For de som ikke har anledning til å delta, vil nok neste nummer av SMH-Nytt bringe referat fra høydepunktene.

Og for ikke å glemme den gamle lekse: Vi ønsker oss stoff fra dere der ute. Har for eksempel ditt bibliotek noen spennende prosjekter på gang, så fortell andre om det gjennom SMH-Nytt. Det trenger ikke å være en lang artikkel, det viktigste er å dele nyttige erfaringer.

Sensommerhilsen fra Elisabeth, Hilde og Signe

Nytt fra styret

På tampen av en sommer - på terskelen til et nytt semester. Det er tid for å gå løs på styreoppgavene med ny giv. Fokus er fortsatt på å bidra til faglig oppdatering og utvikling for medlemmene, og å fortsette samarbeid nasjonalt og internasjonalt. Her er startpunktet for høsten: en kort oppsummering av styrets arbeid i siste halvdel av vårsemesteret 2002.

Ny kasserer

Jenny Owe er nytt styremedlem fra 2002, og har uten å nøle kastet seg ut i den store oppgaven det er å ta seg av regnskap og økonomi i SMH. Det har ikke vært lett å finne en ny kasserer etter Marit Stavn, og vi ønsker Jenny velkommen og lykke til! Ellers er funksjonsfordelingen i styret som før.

Reisestipend

På budsjettet for 2002 er det satt av 35.000 til reisestipend for medlemmer av SMH. Disse fordeles mellom EAHIL-konferansen i Köln i september og SMH-seminaret på Hamar i november. Se utlysning på hjemmesiden. 3 stipend á kr 5.000 er bevilget til Köln, til Hamar deles det ut ca 7 stipend, avhengig av finansieringsplan og reiseutgifter for de som søker.

Transfer of Knowledge II

For andre gang ble etterutdanningskurs for baltiske og denne gangen også russiske bibliotekarer holdt i Kaunas, Litauen, 20.-26.april. Det var 32 deltagere, og kursene var finansiert av Nordisk Ministerråd og Nordinfo. Se egen artikkel i dette nummer av SMH-Nytt.

NBFs bibliotekmøte i Stavanger

Anette Munthe og Liv Berit Henschien deltok på møtet for SMHs styre. Møtet falt sammen med kursene i Kaunas, og leder og nestleder var der.

Kurs og seminar

13. juni ble det holdt dagseminar om elektroniske tidsskrifter på Rikshospitalet. Seminaret kom i stand blant annet på oppfordring fra medlemmer, og det var stor oppslutning med 39 SMH medlemmer påmeldt. Se eget referat og tema-artikler av Anne-Gry Skonnord og Ove Sundby i dette nummeret av SMH-Nytt.

14.juni holdt Hilde Strømme EBM-kurs på Ullevål sykehus, med 11 påmeldte.

Medlemsmøte

Etter seminaret 13.juni var det medlemsmøte hvor den faglige delen besto av foredrag av Elliot R. Siegel fra NLM hvor han presenterte NLMs virksomhet, og bildekåseri om Transfer of Knowledge II ved Elisabeth Husem. Se eget referat i dette nummer av SMH-Nytt

Bibliotekforum

Etter forespørsel fra Bibliotekforum til SMH har Arne Jakobsson skrevet en oversiktsartikkel om Utmaningar för medicinsk bibliotekverksamhet som er publisert i Bibliotekforum nr 6 2002 (s.20)

Skandinavisk portal for pasientinformasjon

Prosjektet vil bli presentert med poster på EAHIL-konferansen i Köln i september. Prosjektbeskrivelse ligger på SMHs hjemmeside.

Baltikum og Russland

Nå som kursene i Kaunas er fullført for denne gangen, håper vi på å trappe opp arbeidet mot St.Petersburg og få i stand kurs der. Særlig viktig er det å bringe EBM kunnskap dit. Hjemmesiden for Baltikum og Russland-samarbeidet er oppdatert, du kan gå inn på den fra SMHs hjemmeside

under Norden-Baltikum-knappen.

4. mai var russiske leger fra St.Petersburg i Oslo og besøkte blant annet Bibliotek for medisin og helsefag hvor de fikk omvisning og så hvordan biblioteket fungerte overfor brukerne.

Oslo 2003

Arbeidet med forberedelsene til neste års Baltisk-Nordisk-EAHIL Workshop vil bli trappet opp i høst. Blant annet skal workshopen presenteres på EAHIL-konferansen i Köln i september.

Se hjemmesiden:

<http://www.namhi.org/oslo2003.htm> eller gå inn fra SMHs hjemmeside under Møter og kurs.

SMH seminar på Hamar

7. og 8. november

Det er arrangementskomiteen som står for arbeidet med seminaret. Den består av Monica Stolt Pedersen, Elin Opheim, Elin Thue Næss og Anne Cathrine Børke Over-skott. Et fint program har tatt form og vi gleder oss! Hamar-seminaret har også fått hjemmeside: <http://www.sanderud-sykehus.no/ie5D29.htm>

Norart og SveMed+

Selv om det er gått en tid, har vi ikke gitt opp arbeidet med å få bedre indeksering av norske helsefagtidsskrifter etter at Norart kuttet ut Helsenota. Fremstøt mot Nasjonalbiblioteket og departementene KD, SHD og KUF har dessverre ikke gitt positive resultater, men vi har nå fått signaler fra SveMed+ at de kan være villig til å påta seg indeksering av flere norske helsefaglige tidsskrifter i tillegg til de ca 15 som finnes i basen i dag.

Vi holder dere orientert videre! Et stående tips er å gå inn på SMHs hjemmeside – der finner du til enhver tid de mest oppdaterte opplysningene!

Elisabeth Akre

Transfer of Knowledge II

Av Elisabeth Akre

For andre gang er en vellykket uke med etterutdanningskurs for baltiske medisinske bibliotekarer avviklet i Kaunas, Litauen. 20-26. april 2002 var 29 kolleger fra Litauen, Latvia og Estland samlet til 5 tette kursdager. Også 3 russiske bibliotekarer fra St. Petersburg deltok denne gangen, totalt var det 32 kursdeltagere. Kursene utgjorde del 2 av prosjektet Transfer of Knowledge II.. Del 1 var studiebesøk av 6 litauiske bibliotekarer til Oslo våren 2001 (SMH-Nytt nr 2/2001).

Bilder fra Transfer of Knowledge II kan du se på hjemmesiden for Baltikum-samarbeidet. Der finnes også det faglige programmet i detalj og deltagerliste.

Gå inn på : www.ub.uio.no/umh/opsykiat/smh_balt/transfer2 eller via SMHs hjemmeside/Norden-Baltikum.

Som mange SMH-ere vil huske, ble det i 2000 arrangert kurs for baltiske kolleger i Kaunas. Prosjektet var hovedsakelig finansiert av Nordisk ministerråd og fikk navnet Transfer of Knowledge (TOK) etter Ministerrådets stipendprogram. Kursene ble svært godt mottatt, og våre kolleger i de baltiske land har uttrykt et sterkt ønske om og behov for nye kurs. Ministerrådet må ha vært av samme oppfatning, for de bevilget på nytt et stipend som gjorde det mulig å arrangere oppfølgingskurs. I tillegg bidro også NORDINFO denne gangen med et stipend, som dekket oversettelse av kursmaterialet til de tre baltiske språk og til russisk. Det er fortsatt til dels store språkbarrierer, og oversettelsen er svært viktig for at deltagerne skal kunne få best mulig utbytte av kursene, og kunne spre kunnskapen videre til kolleger og brukere.

Prosjekt-teamet

TOK er på alle måter et samarbeidsprosjekt mellom baltiske og nordiske land. TOK I ble arrangert av SMH i samarbeid med Bibliotekarforbundet. Faggruppen for Medicinsk Information i Danmark, som bidro med to forelesere, og Kaunas Medical University Library i Litauen. I TOK II var også Sverige kommet med. SMHs Baltikum-gruppe, som består av Elisabeth Husem, Astrid Müller og undertegnede, sto for det administrative og praktiske i tett samarbeid med bibliotekdirektør og partner Meile Kretaviciene og hennes team i Kaunas. Fra Danmark kom Conni Skrubbeltrang og Lise Nørregård Christensen og holdt kurs i to dager, fra Sverige kom Eva Alopaeus som kursholder, og forelesere fra Norge

var Astrid Müller, Lena Nordheim og Irene Wiik. Uten et godt og utstrakt samarbeid mellom alle disse partene, og verdifulle innspill fra kursdeltagerne om faglige ønsker, ville det ikke vært mulig å få til vellykkede kurs.

Deltagerne

Alle tre baltiske land var representert. Litauen og særlig Kaunas er Norges partner, og kursene holdes derfor i Kaunas Medical University Library. De litauiske bibliotekarene var naturlig nok den største gruppen, med 20 deltagere. Fra Riga, Latvia kom 6, fra Tartu, Estland kom 4. Denne gangen deltok også for første gang russiske bibliotekarer. Tre deltagere kom fra Medical Academy of Postgraduate Studies (MAPS) i St. Petersburg. Dette er et resultat av SMHs samarbeid med Task Force on Communicable Disease Control (se SMH-Nytt nr 3/2001). Det var første gang de tre deltok på etterutdanningskurs av denne typen, og vi var alle spente på hvordan det ville gå. Engelskkunnskapene er små, men baltene snakker russisk, så en av de litauiske deltagerne gjorde en stor innsats som tolk gjennom alle kursene, og alt kursmateriale var oversatt til russisk. Møtet mellom baltiske og russiske kolleger ble svært vellykket, og de russiske var noen av de ivrigste og mest entusiastiske kursdeltakerne. Mange av deltakerne hadde også vært med på TOK I i 2000, og det var en tydelig utvikling både i faglig og språklig kunnskap. Flere fortalte at kunnskapene fra de første kursene hadde bidratt til utvikling både i bibliotekene og i deres personlige karriere. Likevel er det fortsatt mange som sliter

med språket, og det gjør at terskelen for å delta aktivt med spørsmål og diskusjon fremdeles er høy for mange.

Det faglige programmet

Kursprogrammet ble i hovedsak satt sammen etter ønsker fra deltagerne.

TOK I i 2000 presenterte kursdeltagerne for Evidence Based Medicine. For mange var dette det første møtet med EBM, og oppfølging av emnet var en sikker ener på ønskelisten over nye kurs. Lena og Irene fra Sosial- og helsedirektoratet stilte opp med sin kompetanse og erfaring, og holdt kurs i to dager om Evidence Based Health Care.

PubMed og NLMs øvrige nettressurser er som vi alle vet en uvurderlig informasjonskilde i vårt fag, og Astrid fra Bibliotek for medisin og helsefag, som også er med i den administrative komiteen, delte sine kunnskaper om dette i et heldagskurs.

Lise og Conni fra Danmark har lang undervisningserfaring og holdt 2-dagers kurs i helsefaglige kilder på Internett, med fokus på evaluering, kvalitetskriterier og hvordan arbeide med emneportaler.

Eva fra Sverige presenterte arbeidet med Skandinavisk pasientinformasjonsportal (SMH-Nytt nr 3/2001)

Seminar om medisinsk bibliotekvirksomhet

Nytt denne gangen var et ettermiddagsseminar om "Medical Librarianship". Det er viktig for oss alle som medisinske bibliotekarer å være seg bevisst vårt eget fagfelt, holde seg orientert om fagutviklingen og dele kompetanse og kunnskap med kolleger. Eva introduserte Evidence Based Librarianship og viste hvordan også vi som bibliotekarer kan anvende prinsippene for Evidence Based-tenkning for å bedre kvaliteten på vårt eget fagfelt (se SMH-Nytt nr. 1/2001). Bibliotekfaglige tidsskrift ble presentert, som en viktig kilde til å holde seg oppdatert.

Til nå har det vært liten tradisjon i de baltiske land for å dele faglige ressurser, og det har ikke eksistert noen faglig forening for medisinske bibliotekarer. Et av formålene med seminaret var å oppmuntre til å

etablere en slik forening. SMHs erfaringer ble presentert som ett eksempel på hvordan man kan arbeide. Forholdene i de enkelte land vil selvfølgelig være medvirkende for hvilken modell som er hensiktsmessig og hvordan man skal organisere seg. Det pågår nå arbeid med å opprette en felles faglig forening for de tre baltiske land.

Sosialt program og personlig kontakt

God personlig kontakt er en viktig del av nettverksbygging og faglig utbytte. Selv om det fremdeles er språkproblemer, ble det en åpen, uformell tone i gruppen i løpet av uken, og vennskap og forståelse vokste tydelig frem. Været var strålende, og Meile inviterte alle til piknik i hagen sin. "The garden" er et eget begrep i Litauen. Det er kolonihager utenfor byene, med små hus ofte bygget av hageeieren selv, hvor mange bor hele sommeren, og hvor det dyrkes imponerende mengder frukt og grønnsaker. Meile har som så mange andre selv bygget et hus i tre, og kunne invitere på egendyrkede asparges. Dette var allerede andre kursdag, og det ble en varm og nær opplevelse av sang, dans og "forsøstring" mellom de forskjellige nasjonene som bidro til å skape et godt læringsmiljø resten av uken og forhåpentlig også bidro til fortsatt kontakt og nettverk.

Hva vil vi med Transfer of Knowledge?

"Human contact and communication are all important to share information, develop professional skills and awareness, and promote the interchange of ideas. To be successful and sustainable there must be a two way process"

Dette sitatet fra Jean Shaw, UK kan stå som motto for hele det nordisk-baltiske samarbeidet og særlig for Transfer of Knowledge- programmet. Målet er en toveis prosess, en utveksling og deling av faglige kunnskaper og ressurser. Det har vært en tydelig fremgang fra TOK I til TOK II i så måte.

Siste dag i Kaunas diskuterte deltagere og arrangører om og i tilfelle hvordan vi skal gå videre med Transfer of Knowledge- programmet. Vi er kommet til et punkt hvor vi nå har like mye å lære faglig fra våre baltiske kolleger som de fra oss, til tross for at de sliter tungt med økonomi og rammebetingelser. Internett er en uvurderlig ressurs i så måte, som bidrar sterkt til enhetlig glo-

balt faglig nivå, og våre baltiske kolleger er meget dyktige til å dra nytte av de kildene og ressursene de har. Kanskje med unntak av EBHC-området, har vi ikke lenger så mye å tilføre i form av kurs .

Vi besluttet i fellesskap å ta sikte på Transfer of Knowledge III som en avsluttende fase, hvor alle parter bidrar aktivt og deler av sine kunnskaper. Hvert bibliotek skal minimum gi en presentasjon av sin virksomhet, dele sine erfaringer og rapportere

hva TOK-kursene har betydd for deres arbeid og tjenester til brukerne. EBHC-kursene vil bli fulgt opp, ellers skal TOK III være en gjensidig oppsummering av utvikling og erfaringer. Da vil vi ha nådd vårt mål om en toveis prosess i dette programmet, og kan gå videre til å vurdere andre former for et baltisk-nordisk-russisk samarbeid.

Nordisk-baltisk-EAHIL Workshop i Oslo i 2003 er en vei videre i samarbeidet!

Cross Boundaries - Join Forces

Nordic - Baltic - EAHIL Workshop
June 25-28 2003 Oslo, Norway

Preliminary Programme

Information for All - Fair Access to Information

Electronic Journals
NLM - PubMed - MedlinePlus

Cooperation

Task Force on Communicable Disease Control in the Baltic Sea Region
Transfer of Knowledge - A Nordic Baltic Programme
Sister Library Initiatives - An American Latvian Initiative

The Virtual Library

Interactive Reference Chat
PDA's and Libraries
The 24-hour Library

The Information Needs of Nurses

The Impact of Libraries
Evidence Based Nursing

Culture and Health

Walk and Talk Sessions

Discuss hot topics in health librarianship

Continuing Education Courses

(additional fee)
Evidence Based Medicine
How to write a project application
PubMed
Evaluating databases

<http://www.namhi.org/oslo2003.htm>

Are You Ready for Virtual Reference Service?

New Skills, Policies, and Mindset Required to Work in the Digital Environment

Av Marianne Nesbjørg Tvedt, Ullevål universitetssykehus

Dette var tittelen på en workshop som ble ledet av amerikaneren Anne Lipow på Bibliotekskolen i Købehavn, 22. februar i år. Temaet for dagen var altså virtuelle referanse tjenester - web-baserte tjenester som er tilgjengelige 24 timer i døgnet, 7 dager i uken.

Det finnes allerede en stor mengde aktører på markedet, blant dem en del bibliotek. Lipow hadde gode argumenter for hvorfor dette er veien å gå for mange bibliotek i tiden fremover. Hovedideen er at bibliotekets tilbud av elektroniske tjenester må være likeverdig med det tilbudet brukerne som oppsøker biblioteklokalene får. Brukerne skal ikke måtte komme til biblioteket, biblioteket skal "komme" til dem, dvs. være tilgjengelig for brukere, selv om de ikke besøker våre lokaler.

Virtuelle referansetjenester

Det finnes to typer referansetjenester:

Tjenester som mottar spørsmål via e-post, og sender svar på e-post. Disse tjenestene kjennetegnes av at det kan ta flere timer eller dager før man får svar. Tjenestene kan være generelle eller begrenset til fagområder.

Live, interaktive referansetjenester. Man chatter med en informasjonsspesialist (av et eller annet slag), og får svar på spørsmålet der og da.

Blant begge typer tjenester finnes både kommersielle og ikke-kommersielle aktører. Av de kommersielle vil noen være betaltjenester, mens andre er reklamefinansierte.

Av de kommersielle e-post referansetjenestene nevnte Lipow blant andre:

www.allexperts.com

Ask Jeeves' AnswerPoint.com

(<http://answerpoint.ask.com/>)

Norske eksempler er:

orakel.erfaring.com/

www.doktoronline.no

Mange bibliotek har også slike tjenester "Ask a librarian" eller "Spør biblioteket"

som vi gjerne sier her hjemme. Er vi imidlertid flinke nok til å markedsføre slike tjenester, og gir vi for eksempel garantier for svartid?

Når det gjelder live, interaktive tjenester finnes det en rekke kommersielle aktører, og en del av dem tilbyr bare tjenester mot betaling (f. eks <http://webhelp.com>).

En kommersiell aktør som ikke tar betalt for sine tjenester er

<http://www.parentsplace.com/expert>

Her har ekspertene "office hours", så de er altså ikke alle tilgjengelige 24 timer i døgnet.

Det kanskje mest interessante i vår sammenheng er live, interaktive tjenester fra ikke-kommersielle aktører – blant annet bibliotek. En oversikt over bibliotek som har slike tjenester finnes på: <http://www.le.ac.uk/li/distance/eliteproject/elib/chat.html> (velg *Library chat*).

For å kunne tilby en tjeneste 24 timer i døgnet velger noen bibliotek å samarbeide med bibliotek i andre tidssoner. (Eks: et amerikansk, et britisk og et australsk bibliotek). På den måten kan man klare å tilby tjenesten hele døgnet og likevel bare ha vanlig arbeidstid på hvert sted. Det er naturlig å opprette samarbeid mellom bibliotek i land som har felles språk.

Bibliotekvakten i Vestfold

(www.bibliotekvakten.no) er et norsk eksempel på en live, interaktiv referansetjeneste. Et samarbeid mellom folkebibliotekene i fylket har gjort det mulig å tilby en slik tjeneste. Dette er et prosjekt som pågår i perioden 21. januar – 30. juni 2002. Betjeningstiden er begrenset til mandag-fredag fra kl 13-16. De skriver imidlertid på sine web-sider at målet er å kunne tilby en 24/7-

tjeneste (åpningstid 24 timer i døgnet, 7 timer i uken). Bibliotekbrukerne kan velge om de ønsker å stille spørsmål via chat (live) eller via e-post. E-post spørsmål besvares senest i løpet av neste virkedag.

Andre skandinaviske live, interaktive referansetjenester er svenske Bibliotekariedirekt

(<http://www2.malmo.stadsbibliotek.org/bibliotekarie-direkt/>) og danske Biblioteks-Vagten (<http://www.biblioteksvagten.dk/>).

Kanskje kan vi i medisinske- og helsefaglige biblioteker slå oss sammen og lage en tilsvarende tjeneste?

Det nye biblioteket i Sosial- og helsedirektoratet

Av Signe Emilie Romuld, biblioteket i Statens helsetilsyn

I SMH-nytt nr 3/2001 skrev vi om omorganisering av den sentrale helseforvaltningen og hvilke konsekvenser dette ville få for bibliotekene i disse organisasjonene. Den 1. januar i år var de tre nye etatene i helseforvaltningen på plass: Nasjonalt folkehelseinstitutt, Sosial- og helsedirektoratet og Statens helsetilsyn. For direktoratets del skal et helt nytt bibliotek stables på beina, delvis med personal- og samlingsressurser fra de andre etatene. Hvor i prosessen befinner dette biblioteket seg nå?

Det ble i forbindelse med etableringen av direktoratet nedsatt en egen arbeidsgruppe for bibliotek tjenester, med medlemmer fra de berørte partene i omorganiseringen. Arbeidsgruppen leverte i november 2001 en rapport som var svært ambisiøs når det gjaldt dette nye biblioteket. Hvor ligger biblioteket i løypa i dag? SMH-nytt har hatt en liten prat med fungerende teamleder Marit Johansen, men før vi ser nærmere på dagens situasjon, tar vi med et utdrag fra arbeidsgruppas rapport, som sier noe om direktoratets virksomhet:

”Viktige momenter om helhetstenking i direktoratet

Det nye Sosial- og helsedirektoratet skal ha det overordnede ansvaret for utøvende oppgaver og iverksetting av tiltak, samt rådgivning, formidling og andre oppgaver rettet mot kommunene og befolkningen. *Moderne kunnskapshåndtering* er et viktig stikkord for direktoratets arbeid, dvs. at direktoratet må håndtere hele kjeden fra produksjon til implementering av sosial- og helse-

faglig kunnskap. Denne kjeden inneholder følgende hovedledd:

- Målrettet og systematisk innsamling av kunnskap.
- Egenproduksjon av kunnskap (forskning).
- Kritisk vurdering av vitenskapelig kunnskap om problemer og tiltak.
- Medvirke til at denne kunnskapen når fram til og anvendes av alle aktuelle målgrupper (implementering).
- Undersøke om ønsket kunnskaps- og atferdsendring oppnås (evaluering).

Bibliotekarer er viktige medarbeidere når det gjelder gjenfinning, produksjon, vurdering, formidling og tilrettelegging av kunnskap. Det betyr at bibliotek tjenester er nødvendige i alle ledd av kjeden så nær som den siste og bør integreres i den faglige virksomheten i direktoratet. Derfor anbefales det å satse på desentraliserte bibliotek-

tjenester i prosjekter og team i fagavdelingene fremfor bare å fokusere på en sentral fysisk enhet med mange bibliotekarer bak en skranke.

Direktorater har ofte få biblioteksressurser, men et moderne sosial- og helsedirektorat som skal utarbeide og iverksette faglige normer for kvalitet på tjenestene og som har en egen forsknings- og utviklingsavdeling, trenger betydelige biblioteksressurser og rikelig tilgang på bibliotekarer i prosjekter og team som skal forske og oppsummere kunnskaps-grunlaget for rådgivning og tiltak.”

(Hele rapporten kan fås ved henvendelse til undertegnede, eller til biblioteket i Sosial- og helsedirektoratet, bibliotek@shdir.no).

Hva er dagens status i det nye biblioteket?

Sosial- og helsedirektoratets bibliotek (Shdir) ligger i dag i 9. etasje i Telenors gamle lokaler i Universitetsgata 2. Men snart er biblioteket og resten av direktoratet på flyttefot igjen. Mens de nåværende lokalene pusses opp, skal direktoratet holde hus i Keysergate, et kvartal unna. Her skal de være i ca 2 år, før de forhåpentligvis kan slå seg i ro i noen år,- i alle fall til neste omorganisering av helseforvaltningen? De fleste av oss kan tenke seg ulempene det medfører å flytte et bibliotek så mange ganger på kort tid. Saksbehandlerne vil forhåpentligvis lære av Telenor, og ikke samle seg større papirhauger enn det som kan rommes i en pappeske. Biblioteket derimot, må belage seg på litt større flyttesjau, selv om boksamlingen enda ikke er så stor. I forbindelse med oppsplittingen av det tidligere Sosial- og helsedepartement, ble biblioteket i departementet overført til Shdir. Dette biblioteket hadde en nokså omfattende boksamling, som nå innlemmes i Shdirs bibliotek. Til dette registreringsarbeidet er det engasjert to sommervikarer. Som de fleste sikkert er klar over, har direktoratet også overatt ansvaret som WHO-dokumentasjonssenter. Denne samlingen ble i sommer pakket ned, og blir ikke til-

gjengelig før Shdir er på plass i sine nye lokaler. Det er også meningen at deler av Helsetilsynets øvrige boksamling skal overføres til direktoratet. Når det gjelder tidsskrifter, har biblioteket også overtatt en stor del av abonnementene fra Helsetilsynet. Biblioteksystemet Tidemann er valgt for både bøker og tidsskrifter.

Bemanning

Arbeidsgruppens rapport anbefalte at det nye biblioteket skulle ha ca. 9 årsverk, i tillegg til minimum 1 årsverk til kontorfaglig støtte. Så langt har det nye biblioteket 2,8 faste bibliotekarer, 1,25 bibliotekarer på engasjement, og 1,5 faste kontorfaglige stillinger. Som nevnt er det også ansatt to sommervikarer for å ta seg av registrering av boksamlingen. I tillegg har flere avdelinger i Enhet for kunnskapshåndtering ansatt egne forskningsbibliotekarer.

Utfordringer for det nye biblioteket

Marit Johansen kom fra biblioteket i Helsetilsynet, og fungerer for tiden som teamleder for det nye biblioteket. Hun forteller at arbeidet med å bygge opp en fysisk samling så vidt er startet opp. Men det viktigste biblioteket jobber med nå, er å finne en modell for tjenesten som direktoratet vil være tjent med. Arbeidsgruppens rapport var et innspill til måten å organisere tjenesten på, men dette kan selvsagt gjøres på flere måter. Arbeidsgruppen anbefalte å ”satse på desentraliserte bibliotek-tjenester i prosjekter og team i fagavdelingene fremfor bare å fokusere på en sentral fysisk enhet med mange bibliotekarer bak en skranke.” Hvordan disse ulike elementene skal samkjøres og organiseres på best måte, er selvsagt en utfordring. Kanskje kommer biblioteket i direktoratet opp med en ny og spennende modell? En ting er i alle fall klart: Med de oppgaver og utfordringer Sosial- og helsedirektoratet står overfor, trengs det bibliotekarkompetanse, enten tjenesten nå organiseres sånn eller slik. Vi ser med spenning fram til neste rapport fra direktoratet, og ønsker Marit og hennes kolleger lykke til.

Elektroniske tidsskrifter

SMH-seminar 13. juni 2002

på Rikshospitalet/Bibliotek for medisin og helsefag

Referat ved Elisabeth Akre

Administrering av elektroniske tidsskrifter er en utfordring for store og små bibliotek, en utfordring vi neppe kommer utenom. Blant annet på oppfordring fra medlemmer arrangerte SMH et dagsseminar med emner som spente fra prinsipper for lisensavtaler og forhandlinger til redegjørelse for status quo i Norge nå det gjelder slik avtaler og til de daglige, arbeidskrevende oppgavene med å gjøre elektroniske tidsskrifter tilgjengelig for brukerne. Seminaret samlet 39 SMH-medlemmer. Det ble en tettpakket dag med nyttig informasjon. Etter pizza-pause gikk det rett over i medlemsmøte, og for de som hadde hode til enda mer: EBM-kurs på Ullevål universitetssykehus dagen etter, 14.juni.

- *Hvorfor er e-tidsskrifter viktige for brukerne?*
- *Hvilke verdier har de som trykte tidsskrifter ikke har?*
- *Hvordan får vi oversikt over e-tidsskrifter?*
- *Hvordan gjør vi dem tilgjengelige for brukerne?*

Fra "Administrasjon av elektroniske tidsskrifter" av Anne-Gry Skonnord. Se artikkel i dette nummer av SMH-Nytt.

Ove Sundby, RBT åpnet med innlegget "Lisensavtaler – hva er det og hva har RBT gjort? Er dette noe for oss?" og gikk videre med nytt innlegg "Forhandlinger på egen hånd – hva er det lurt å passe på?". Ove har selv skrevet en artikkel basert på sine innlegg, som er publisert i dette nummer av SMH-Nytt.

Anita Hagen, Universitetsbiblioteket i Trondheim presenterte prosjektet "En modell for samarbeid om innkjøp og bruk av elektroniske tidsskrifter". Prosjektet er et samarbeid mellom de fire universitetsbibliotekene, men målet er å etablere en modell som er åpen for hele ABM-sektoren og alle typer bibliotek.

Saksgang til nå:

På grunnlag av prosjektnotatet "En modell for samarbeid om innkjøp og bruk av elektroniske tidsskrifter" som ble behandlet i møte i UHR B (Universitets- og Høgskolerådets Bibliotekutvalg) 8.mars i år, nedsatte de 4 UB-ene en arbeidsgruppe som skulle levere en rapport 31.05.02. Anita Hagen

leder arbeidsgruppen, og Arne Jakobsson fra UMH representerer UBO.

UHR B støttet rapportens anbefalinger i møte 5. juni, og anbefaler at arbeidsgruppen fortsetter sitt arbeid ut fra sine anbefalinger. SMH-Nytt tar sikte på en mer utfyllende artikkel om prosjektets fremdrift i et senere nummer.

Rapporten av 31.05.02 kan leses på <http://www.uhr.no/utvalg/bibliotek/ref050602sak17-02.htm>

Fruktpause kan trengs etter så solid stoff, og forfrisket av melon og ananas var seminardeltagerne klare for å lære hvordan man praktisk håndterer enkeltabonnementer på elektroniske tidsskrifter.

Anne-Gry Skonnord, UMH holdt et svært nyttig og innholdsrikt innlegg, og avsluttet med tanker om fremtiden. Vi henviser til Anne-Grys artikkel i dette nummer av SMH-Nytt. Artikkelen er basert på hennes seminarinnlegg.

Lisensavtaler – hva er det, og hva har RBT gjort? Er dette noe for SMH?

Av Ove Sundby, RBT

Lisensavtaler er et stort og komplekst felt som omfatter svært mye av det som regulerer virkeligheten til moderne fag- og forskningsbibliotek, og et nokså sannsynlig scenario er at de fleste bibliotek innen kort tid vil være medlem (eller ønske å være medlem) av en eller flere lisensavtaler. Dette vil ikke kun gjelde vår sektor; det er tydelige tegn på at tanken om konsortier og lisensavtaler også har begynt å versere som en ny og spennende mulighet i folkebiblioteksektoren samt for bibliotek i den videregående skolen.

Bakgrunn

Konsortieavtalene har sitt utspring i at myndighetene i USA i 1961 begynte å subsidiere publiseringen av faglige tidsskrift, som ble utgitt av vitenskapelige selskaper. Dermed oppstod det en situasjon hvor de kommersielle forlagene begynte å se et interessant markedspotensiale i vitenskapelige tidsskrift, og det skjedde innen kort tid en eksplosjon både i antallet tidsskrift innen et gitt område og i opprettelsen av mindre fagområder med egne dedikerte tidsskrift. Det heter seg at forskningen ble ”balkanisert” ved at rapporteringen ble splittet på stadig flere tidsskrift og overvåkingen av et gitt emneområde krevde at man abonnerte på et stort antall titler.

Videre kan vi nok samstemme i at prisen på internasjonale vitenskapelige tidsskrift har gått rett til himmels. Det sies ett sted at gjennomsnittsprisen for abonnement på vitenskapelige tidsskrift økte mellom 1975 og 1995 fra 39 USD til 284 USD – en økning på 630 %. STM-tidsskrift har økt i gjennomsnitt med 11 % pr. år fra 1990 til 2000. I 2000 var gjennomsnittsprisen for et STM-tidsskrift 974 USD, fem ganger høyere enn for et tidsskrift i humaniora (188 USD). Naturlig nok sank individuelle abonnement i denne perioden, mens forlagene hentet igjen fortjenesten ved å kreve høyere abonnementspriser av bibliotekene, som var mindre prisfølsomme.

Det store problemet for fag- og forskningsbibliotek er at de befinner seg i en situasjon hvor vanlige konkurranseregler ikke gjelder. Det enkelte tidsskrift tilhører porteføljen til et gitt forlag, og et medisinsk bibliotek kan ikke henvende seg til et annet forlag for å abonnere billigere. De vitenska-

pelige tidsskriftene har karakter av å være både ”single source” og ”must-haves”. Dette er en ordentlig katteklemme for ethvert fagbibliotek med begrensede budsjetttrammer til mediakjøp.

Hvilke valgmuligheter har bibliotekene?

Stilt overfor slike tunge kommersielle aktører med et de facto monopol på tidsskriftressursene – hvilke opsjoner har bibliotekene i denne ukomfortable situasjonen?

- Man kan på individuell basis for det enkelte bibliotek argumentere for og forhåpentligvis få gjennomslag for økte bevilgninger til innkjøp av tidsskrifter og abonnement på databaser. Dette er den håpefulle varianten.
- Man kan i et mer langsiktig perspektiv samarbeide med forskersamfunnet, og påvirke det gjeldende systemet slik at forskerne etter hvert bevisst velger alternativer til tradisjonelle vitenskapelige tidsskrift. Dette er den langsomme varianten.
- Eller man kan (og uten å miste av syne de to punktene ovenfor) konsolidere bibliotekenes forhandlingskraft ved å gå sammen i konsortier av ulik type og størrelse. Og dermed nærmer vi oss svaret på hvorfor lisensavtaler og konsortiedannelser har fått et såpass stort nedslagsfelt i ulike bibliotek de senere årene. Bibliotek blir i større og større grad tvunget til å tenke forbrukermakt og stordriftsfordeler. Det er dessverre ikke sant i dette perspektivet det som En folkefiende postulerer: ”den som står alene, står sterkest”.

Hva gjør RBT

- hva gjør andre nordiske land?

RBTs konsortieavtaler betyr at RBT på vegne av deltakerinstitusjonene inngår lisensavtaler med leverandør eller forlag for tilgang til elektroniske referanse- og fulltekstdatabaser. Det er ingen i utgangspunktet "automatiske" deltakere i noen av RBTs avtaler. Med dette mener jeg at alle potensielle deltakende bibliotek står fritt til å velge om det respektive bibliotek ønsker å respondere positivt på om det kan tenke seg å delta i en konsortieavtale. Dette skjer etter at man har forhandlet med de kommersielle utgiverne, og man har blitt enige om betingelser og priser.

I denne sammenheng er det videre en forutsetning at prisen på den respektive lisensavtale skal være rimeligere, og de verdikende tjenestene skal være mer gunstige enn det enkelte bibliotek på egen hånd ville klare å framforhandle. Med verdikende tjenester tenkes det kanskje ikke i første rekke på ekstra funksjonaliteter i det enkelte elektroniske tidsskrift, men mer tjenester knyttet opp mot rettighetsspørsmål, lenking mot beholdningsdata, kursing og arbeid med levering av statistikk.

Konsortieavtaler inngås normalt direkte mellom RBT og leverandøren/utgiveren, og deretter mellom den enkelte deltakerinstitusjon og RBT/leverandør-utgiver. Dette betyr at RBT er et ikke-kommersielt mellomledd som på best mulig evne forsøker å ivareta interessene til sine deltakerbibliotek uten at dette skal få karakter av et ordinært kundeforhold.

I alle nordiske land finnes det biblioteks-konsortier som opererer omtrent i samme format som RBT. Det svenske BIBSAM lanserte for øvrig sin første avtale i 1996. BIBSAM har nå inngått omtrentlig et tyvetalls avtaler, og avtalene ble i 2001 subsidiert av den svenske staten med 9,5 millioner kroner. Fra 2002 har den sentrale statlige subsidieringen opphørt. Finland har organisert arbeidet med lisensavtaler gjennom nasjonalbiblioteket, og det er en del av etableringen av "det nasjonale elektroniske bibliotek – FinElib". Avtalene i Finland betales i stor grad gjennom sentrale midler (20 millioner i 2001). Danmark opererer via Danmarks elektroniske forskningsbibliotek, som er et femårig prosjekt, fellesfi-

nansiert av undervisningsdepartementet, forskningsdepartementet og kulturdepartementet. I 2001 opererte de med 10,6 millioner i subsidier, som skal brukes til å lette overgangen fra papirutgaver til elektronisk aksessering av tidsskrifter. Island har gjort seg bemerket ved å betale fellesaksess for tilgang til Encyclopedia Britannica for hele den islandske befolkning. For øvrig kan man her søke om tilskudd til subsidier foran inngåelsen av den enkelte avtale.

I Norge har ikke biblioteksektoren fått gjennomslag for tanken om sentral finansiering for en kortere eller lengre periode av elektroniske abonnement på tidsskrifter eller databaser, selv om dette var ønsket – bl.a. i rapporten "Fellesavtaler for tilgang til fulltekstressurser", hvor man ba om en sentral finansiering/ subsidiering over tre år. Men likevel fikk imidlertid RBT som første land i Norden gjennom sine første lisensavtaler i 1995. Disse ble inngått med referansedatabasene OCLC og ISI, og avtalene ga studenter, forskere, lærere og andre ansatte ved universiteter og høyskoler samt forskningsinstitusjoner tilgang. I løpet av disse få årene fra 1995 og fram til i dag har disse avtalene vist seg å være blant de mest populære for fagbiblioteksektoren med 43 deltakerinstitusjoner som har gått inn i OCLC-avtalen, og 80 deltakerinstitusjoner som har knyttet seg opp mot ISI-avtalen.

I dag har RBT lisensavtaler som omfatter tilgang på elektroniske tidsskrift, referanse- og siteringsdatabaser samt elektronisk tilgang på enkelte oppslagsverk i tillegg til en avisdatabase. Lisensavtalene omfatter 13 forskjellige konsortieavtaler fra 9 forskjellige leverandører, ca 50 referansedatabaser, ca 5 500 elektroniske faglige tidsskrift, og ca 110 deltakerinstitusjoner. Dette er altså noe færre enn det vår nordiske søstre opererer med, men vi er til nå fornøye med avtalene vi har klart å inngå. Videre vet vi at det dette året vil være vanskelig å lansere så mange nye avtaler i og med at RBT er i en omstillingsfase med overgang til det nye ABM. For nærmere omtale av de enkelte konsortieavtaler henviser jeg interesserte til våre hjemmesider: www.rbt.no/konsortieavtaler/

Prisfastsetting

Jeg har så vidt tidligere vært inne på den

enorme prisøkningen som man har opplevd for vitenskapelige tidsskrift. Spørsmålet blir jo betimelig: hva koster et tidsskrift – når man tar hensyn til utgifter til produksjon av den enkelte tittel, medarbeidernes lønn, strøm, forfatterhonorar, og redaktørens representasjonskonto. Hva vil det være naturlig å betale for et gitt papirbasert tidsskrift? Og hva vil være rimelig pris for et elektronisk tidsskrift? Det er i slike baner som det er naturlig å tenke. Men det er viktig å være klar over at det økonomiske landskapet innenfor det vitenskapelige tidsskriftmarkedet unndrar seg noe av det som ellers er gyldig innenfor prisetting i et konkurransemarked. For det første vil man ofte oppleve at man opererer med "value pricing". Et tidsskrift har ingen fast pris hos en leverandør utifra et gitt sett parametre. I stedet vil det ofte prissettes utifra det leverandøren tror vedkommende vil klare å få det enkelte bibliotek eller markedet til å betale. Prisene på tidsskriftene lever altså i et spenn mellom leverandørens forhåpninger om hva markedet kan presses til å betale oppimot markedets motstand eller samarbeid mot urimelige priser.

Videre er det for så vidt heller ikke nødvendigvis noen sammenheng mellom kvalitet og pris på et tidsskrift. Jeg har lest noen interessante studier over hvor forskere henter sine referanser i forbindelse med publisering av forskningsartikler. Og her vises det til at det siteres oftere fra tidsskrifter som utgis av ikke-kommersielle vitenskapelige selskaper enn fra kommersielle forlag. Eksempelvis viser økonomen Theodore Bergström gjennom en studie av 297 engelskspråklige tidsskrift at ca 80 % av kostnadene for abonnement på økonomiske tidsskrift går til kommersielle forlag som bare bidrar med 33 % av siteringene. Innenfor kjemi har man funnet at ca 50 % av siteringene kom fra tidsskrift utgitt av vitenskapelige selskap, mens utgiftene til abonnement på disse i bibliotekene lå på 25 %.

Forlagene ivrer for at bibliotekene skal gå over til elektroniske titler av vitenskapelige tidsskrift, og det er for så vidt vanlig at man tilbys 10 % avslag ved abonnement på bare elektroniske utgaver av tidsskrift. Retningslinjene til ICOLC (International coalition of library consortia) anbefaler at

prisen på elektroniske tidsskrift naturlig bør ligge på 80 % av papirutgaven. Men hittil har denne anbefalingen ikke nådd gjennom i forhandlingene – og i nordisk sammenheng er det fortsatt 10 % reduksjonen som er normen. På UK serials groups konferansen i 1999 påpeker Albert Prior i Swets – Blackwell gjennom en forleggerundersøkelse at det vanlige er 90 % for elektroniske utgaver, 100 % for papirbaserte tidsskrift, og 110% for begge deler. Som en fotnote kan det noteres at studier på dette feltet viser at overgang til elektroniske tidsskrift vil bety en besparelse for forlag på størrelsesorden mellom 20% til 70% - et stort sprik som uansett burde bety mer enn det det har gjort til nå.

Spørsmålet om overgang til elektroniske abonnement vil bli en svært viktig avgjørelse for det enkelte bibliotek i tiden framover. Og det er flere faktorer som må balanseres før man velger det ene eller det andre alternativ.

Fordelene ved overgang til elektronisk levering av tidsskrifter er mange, og omfatter bl.a.

- man sparer penger på å si opp papirabonnementene
- man sparer penger på reduksjon i utgifter knyttet til kopibestilling/fjernlån
- man sparer penger på utgifter til tidsskriftsbehandling og oppbevaring
- sluttbrukerne blir tilgodesett for på eget initiativ å lete opp artikler og laste dem ned på kontorpuhlen, og man frigjør arbeidskraft internt i biblioteket.

I forbindelse med levering av elektroniske tjenester til norske bibliotek er det imidlertid viktig å være klar over de nye momsreglene som ble innført fra 1. juli 2001. Her heter det at det innføres en generell avgiftsplikt på omsetningen av tjenester med mindre den aktuelle tjenesten har fått et uttrykkelig unntak. I Merverdilovens paragraf 65a står det at "det skal betales avgift av tjenester som innføres fra utlandet, og som er avgiftspliktige ved innenlands omsetning", og i forskriften til loven ser man at elektroniske tjenester fra utlandet også er avgiftspliktige.

Ulike prismodeller

Etter noen år med konsortiaer har ulike

prismodeller nedfelt seg gjennom forhandlinger mellom forleggere og bibliotek. Det er vanskelig å si entydig hva som til enhver tid vil være den mest gunstige modellen – det er ofte noe deltakende bibliotek må vurdere lokalt. Videre ønsker RBT å vektlegge at tilbudet fra forlagene må ha faglig bredde, høyt profilert faglig relevans og et kostnadskritisk volum til at det skal være interessant å vurdere en lisensavtale.

Ellers er det å bemerke at over halvparten av deltakerinstitusjonene i RBTs konsortieavtaler er relativt små, og det er blant denne gruppen at til nå entusiasmen for lisensavtaler har vært størst utifra at mange av dem har hatt forholdsmessig mye å hente utifra den prisen som måtte betales. Og det sies at for forlagene er det økonomisk sett likevel en fordel å få med de mindre bibliotekene i de store avtalene slik at de har en større mulighet til å få inntekter som ellers ville bli borte i eksempelvis fjernlånssystemet.

De ulike modellene kan skisseres på følgende måte:

Betaling pr. artikkel/stykkpris

Dette betyr at man betaler en gitt stykkpris for hver artikkel som lastes ned. På engelsk heter dette pay-pr-view – eller pay-by-the-drink- og man kan enten betale en fast sum for et gitt antall artikler til nedlasting eller betale løpende for konsumet. I RBT har man ikke promotert denne modellen så sterkt i og med at dette muligens ville være budsjettmessig uforutsigbart for det enkelte bibliotek samtidig som det kanskje ville snevre inn bruken av tilbudet på en uheldig måte. Vanligvis er det bibliotekaren som er søke-ekspert ved pay-pr-view-modellen, og sluttbruker blir ikke tiltrodd å søke på egen hånd av hensynet til pengeforbruket.

Imidlertid kan man på den andre siden si at denne modellen tydeligere viser hvilke artikler som blir lest – framfor et ukritisk abonnement på et tidsskrift som har et lite nedslagsfelt i forskermiljøene. Og man finner også en løsning på problemet at biblioteket er de direkte konsumentene som betaler for festen, mens de faktiske konsumentene, forskere og studenter, ikke ser hva tidsskriftholdet koster de facto.

Abonnement på enkelttitler

Flere forlag/leverandører av elektroniske tjenester tilbyr abonnement på enkelttitler, men det er ikke så ofte man ser det i konsortieavtaler. Det vanligste er at de krever en mindre avgift for den elektroniske utgaven hvis man beholder papirabonnementet. Noen forlag oppgir også pris for elektronisk utgave, og som regel er denne prisen høyere enn for papirutgaven. Kjøper tilbys ofte tilgang til eldre årganger av tidsskrifter, noen ganger gratis hvis man kjøper løpende årgang, men som oftest mot en betydelig lavere pris. Arkivtilgang til elektroniske tidsskrift man har sluttet å abonnere på, leveres også.

RBT erfarer at det ofte er de mindre bibliotek med et mindre antall tidsskrift innen hvert fagområde som foretrekker en slik modell. Flere agenter som SWETS og EBSCO har utviklet egne brukergrensesnitt, og tilbyr også administrasjon av tidsskriftene for kundene.

Tidsskriftpakker (eller All you can eat)

Pakkeløsninger foretrekkes av større bibliotek, og er etterspurt av disse.

Man kan få fagdatabaser som tilbys med tilgang til de tidsskriftartiklene som det refereres til i de bibliografiske postene.

Store tidsskriftforlag deler inn og tilbyr tilgang til tidsskrifter etter emnegrupper. Her kan det være et problem at forlagene vil sette sammen for store emnegrupper – for eksempel er 50 tidsskrift innen et større fagområde i største laget for de fleste norske bibliotek. Budsjettet tillater ikke slike kjøp.

Videre er det kjent at man i slike pakker ofte opplever såkalt ”tying” som betyr at høyt vurderte tidsskrift knyttes sammen med tidsskrift som har en mye lavere anseelse. Dermed øker tilgjengeligheten for mindre interessante tidsskrift som får en mer synlig posisjon i det enkelte forlags portefølje.

Risikoen er videre at bibliotek gjennom pakkeavtaler blir sittende kneblet til et lite antall kostnadstunge kontrakter som tar svært mye av budsjettressursene. Og bibliotekene har ingen andre alternativer enn å fortsette med pakkene på bekostning av andre innkjøp, dersom man da ikke sier

opp hele avtalen.

Til sist er det å bemerke til tidsskriftpakker og for så vidt også site licensing at bibliotekarene gjennom disse modellene mister den viktige oppgaven som ligger i seleksjonen av tidsskrifter til sitt respektive bibliotek.

Det har vært diskutert hvilken prismodell som i best mulig grad presser prisene. Ifølge BIBSAM er det viktig å vektlegge de enkle modellene. Og målsettingen må være å motvirke at de elektroniske tidsskriftene øker i pris hvert år like mye som det som har skjedd med de trykte versjonene.

I forbindelse med lisensavtalene har det vært en del usikkerhet fra forlagenes side i forbindelse med den framtidige utviklingen av elektronisk respektivt tradisjonell publisering av vitenskapelige tidsskrift. Forlagene har vært engstelige for å miste inntekter i forbindelse med overgang til elektroniske tidsskrift, og man har vært opptatt av at bibliotekene skulle beholde sine papirabonnement, eller i hvert fall ta utgangspunkt i papirabonnementene når prisen på den elektroniske tjenesten skulle fastsettes. I dette lå det også som forutsetning at man ikke kunne si opp noen abonnement på enkelttidsskrift underveis i kontraktsperioden.

Imidlertid vil nok den beste modellen være helt frikoblet for papirabonnementene, og man bør finne andre parametre som kan regulere hvor mye som det enkelte bibliotek skal betale for tilgang til elektroniske tidsskrift. Det virker jo også litt rart når man skal reforhandle en avtale om levering av elektroniske tidsskrift at det forutsettes at man opprettholder eksakt samme beløp som man før har anvendt til abonnement til et gitt forlag. Dermed vil det si at bibliotekene fratras sin selvstendighet i forhold til hvor de ønsker å investere sine driftsmidler til tidsskriftinnkjøp.

Fra RBT til ABM - hva vil skje videre med dette arbeidet?

I RBT har man nå i noen år arbeidet med konsortieavtaler. For tiden er 5 personer og rundt 2 1/2 årsverk engasjert i administrasjon og koordinering av denne tjenesten.

Dette sier noe om hvor mye ressurser som denne tjenesten krever av RBT, og det må også legges til at den kompetansen som vi har opparbeidet på dette området nok er rimelig unik i norsk sammenheng. Samtidig ønsker vi sterkere brukermedvirkning, og har allerede etablert et referanseutvalg for konsortieavtaler som skal gi RBT råd og anbefalinger i forbindelse med dette arbeidet. Dette er sammensatt av representanter for ulike typer fagbibliotek. Men det er et ønske i RBT om at brukermedvirkningen i forbindelse med ulike konsortieavtaler skal bli enda sterkere, og også mer forpliktende for begge parter. For RBT er det viktig å understreke at vi ser på oss selv som et sørvisorgan for fagbibliotekene, og ønsker å bistå denne sektoren på den mest hensiktsmessige måten.

Konsortieavtaler er en bit av et større puslespill som omfatter alle fag- og forskningsbibliotek i Norge. Initiativ fra de ulike nordiske land viser vilje til å hjelpe fagbibliotekene over i elektronisk levering av tjenester, og samtidig en økt aksentuering av behovet for å samle alle elektroniske ressurser i en eller annen form for et felles elektronisk fagbibliotek. Jeg tror at dette vil også være en fruktbar måte å tenke seg et fremtidig biblioteklandskap i Norge, og det vil være en løsning som vil skape positive synergieffekter for hele fagbiblioteksektoren.

Det har kommet tydelige signaler fra det kommende ABM at dette vil bli et viktig satsningsområde, og at man er villig til å satse for å få det realisert. Videre ser vi for oss en sterkere brukermedvirkning fra hele fag- og forskningsbibliotekfeltet, og med deltakelse av viktige nasjonale aktører.

Det er et godt klima for samarbeid om dette og andre spørsmål nå i det norske biblioteklandskapet, og RBT vil gjøre alt for å bidra positivt for å være med å skape gode tjenester for fag- og forskningsbiblioteksektoren – som også vil ha tjenlige synergieffekter over mot hele den norske biblioteksektoren.

(Dette er Ove Sundbys foredrag, holdt på SHMs seminar 13. juni i år.)

Administrasjon av elektroniske tidsskrifter

Basert på innlegg holdt på SMH-seminar om e-tidsskrifter, 13. juni 2002

Av Anne-Gry Skonnord, UBO. Bibliotek for medisin og helsefag

Hvorfor er e-tidsskriftene viktige for brukerne? Hvilke verdier de som ikke de trykte tidsskriftene har? Hvorfor skal vi bruke så mye tid og ressurser på å gjøre dem tilgjengelige? Hvordan kan vi gå fram for å få oversikt over tilgjengelige e-tidsskrifter og hvordan gjør vi dem tilgjengelige for brukerne?

Elektroniske tidsskrifter har mange tilleggsfunksjoner som de trykte tidsskriftene ikke har. Mange e-tidsskrifter gir såkalt "added value" eller "tilleggsverdier", bl.a. er artiklene tilgjengelige i forskjellige formater og vi får direkte lenking til andre kilder. I mange tilfeller lenkes det fra referanselistene til fulltekst hos andre leverandører. Vi har bedre tilgang til grafikk, og mulighet til nedlasting til referansehåndteringsverktøy. Vi kan gjøre Medline-søk på forfatter eller emne direkte fra referansen, o.s.v. For brukere med sans for å benytte seg av de nye mulighetene, har e-tidsskrifter mye å gi og det er lett å se hvorfor de ønsker flere og enda bedre e-tidsskrifter.

Aktørene

Først kan vi se litt på hvilke aktører vi må forholde oss til. Fremdeles forholder vi oss til agentene når det gjelder bestillinger, fornyelser og betalinger. Men i tillegg må vi forholde oss direkte til forlagene og til såkalte "aggregators" eller tidsskriftverter (nettsteder som samler e-tidsskrifter fra forskjellige forlag og gjør dem tilgjengelige via et felles grensesnitt). Etter at abonnementene er bestilt og betalt går vi til forlagene/tidsskriftvertene for å aktivere tilgang.

Forlagene har svært ulik praksis for hvordan de håndterer dette. Noen eksempler: Lippincott kan stå som eksempel på et forlag som ikke har vært så greie å forholde seg til. For mange av tidsskriftene tilbys online tilgang for enbruker som følge av trykte abonnement. Dette høres fint ut, men Lippincott gjør det unødvendig komplisert for oss. Ved aktivering kan man ikke registrere samme e-postadresse for kontaktperson for mer enn ett abonnement. Systemet lar seg imidlertid lure ved at enkelte bokstaver i adressen kan endres fra små til store, e-postadressen som registreres blir

dermed oppfattet som unik. Det samme brukernavnet kan heller ikke benyttes for mer enn ett tidsskrift, noe som gjør det mer komplisert for brukerne, det blir flere brukernavn å forholde seg til. Flerbrukerlisens kan kjøpes for Lippincott-tidsskriftene, vi får dermed IP-kontrollert adgang til tidsskriftene istedenfor brukernavn/passord-kontroll. Overgang til flerbrukerlisenser fra Lippincott går ikke nødvendigvis smertefritt heller (ved UMH ventet vi i over fire måneder på å få e-tilgang til Journal of Clinical Oncology som vi hadde bestilt kun elektronisk abonnement på). Men når vi har tilgang så fungerer flerbruker- bedre enn enbrukertilgang. Forlaget innrømmer at de ikke har taklet de elektroniske tidsskriftene og det er endringer på gang. F.o.m. 2003 gjør de alle sine titler tilgjengelige via Ovids plattform, forhåpentligvis blir dette et bedre tilbud til brukerne.

Harcourt-gruppens forlag (Saunders, Mosby) har et system det er enklere å forholde seg til. E-tilgang for enbruker tilbys også her for hvert trykte abonnement, men hos disse forlagene blir vi oppfordret til å bruke samme brukernavn og passord for alle abonnementene. Lettere både for sluttbruker og administrator.

Karger: eksempel på et forlag som har IP-kontroll samtidig som det har brukernavn/passordkontroll. Det er forståelig at de vil ha best mulig kontroll, men samtidig er det flere muligheter for at det kan oppstå problemer med tilgangen Karger er også ett av de forlagene som ikke slipper brukerne til på alt elektronisk innhold når et e-abonnement startes. Vi gis kun tilgang til innholdet fra og med det året vi starter det elektroniske abonnementet.

New England Journal of Medicine: Gikk fra å være tilgjengelig for hele institusjonen

via brukernavn/passord, til å kun gi tilgang for fem konkrete IP-nr. pr. trykte abonnement. De hevdet at brukernavn og passord i for stor grad ble spredt rundt i institusjonen og delvis utenfor abonnerende institusjon, slik at de måtte stramme inn. Omlegningen førte til ramaskrik fra bibliotekene og utgiveren gikk (i hvert fall inntil videre) tilbake til passordkontroll.

Cell Press er et annet interessant tilfelle: For godt over et år siden forsøkte UMH for første gang å få online abonnement på fire titler fra Cell Press. Den 7. juni i lyktes det endelig å åpne tilgang!

Litt om tidsskriftvertene

Som eksempler kan disse nevnes: HighWire, CatchWord, Ingenta og OCLC. Aggregatorene fungerer på forskjellige måter, men som sagt har de samme formål: å samle e-tidsskrifter fra forskjellige utgivere og presentere dem for brukerne via et felles grensesnitt. Etter min mening peker HighWire seg ut i positiv retning. Jeg vil derfor beskrive noen av funksjonene hos denne tidsskriftverten. HighWire la om grensesnittet for en tid tilbake og funksjonaliteten har blitt veldig bra. Slutbrukerne finner lett fram og tilbys mange muligheter, i tillegg har de har mange gode funksjoner for oss som skal administrere abonnementene. Alle brukere kan enkelt få opp lister over tilgjengelige abonnement, sjekket mot brukerens IP-nummer.

Administratorer gis bl.a. disse mulighetene:

- Liste over alle ab. vi administrerer, med oversikt over bl.a. abonnementsperiode og PID-nummer (nærmere beskrivelse av PID kommer jeg tilbake til)
- Sentralisert system for oppdatering av IP-nr (IP-adresser kan endres for flere ab. samtidig)
- Statistikk over bruk av alle våre titler

Trykt samling

For å finne fram til relevante og tilgjengelige e-tidsskrifter kan vi ta utgangspunkt i den trykte samlingen. Vi kan for eksempel starte med å finne fram til de tidsskriftene som gir elektronisk tilgang på kjøpet. Her har vi flere måter å gå fram på:

- Vi kan benytte oss av tidsskriftagen-

ten, ta kontakt eller sjekk deres database (for eksempel EbscoNet)

- Se på fornyelseslister fra agenten
- BIBSYS: andre har kanskje aktivert tilgang for tidsskrifter vi også har i abonnement, spar tid ved å se på hva andre har gjort
- Forlagenes web-sider
- Google. God hjelp til å sjekke enkelttitler/finne forlagenes web-sider.

Vi kan også registrere oss for å automatisk få tilsendt informasjon om nye e-tidsskrifter som blir tilgjengelige, mer om dette i avsnittet "Gratis-tidsskrifter". Vi kan oppfordre kollegaer og brukere til å si fra når de kommer over relevante e-tidsskrifter som bør bli en del av samlingen.

Aktivere tilgang

Etter at vi har funnet fram til titler vi kan gjøre tilgjengelige må vi aktivere tilgangen. For å kunne gjøre det trenger vi som oftest et PID-nr (publisher ID), kundenummeret vårt hos forlaget (ikke agenten). PID-nr er som oftest unike for den enkelte tidsskrifttittel, men kan også gjelde for flere tidsskrifter fra samme utgiver. Numrene kan være vanskelige å finne, og det er flere steder å lete. Nummeret kan også endre seg dersom et nytt forlag tar over utgivelsen av et tidsskrift, vi kan dessverre ikke regne med at forlagene tar seg bryet med å fortelle oss om slike forandringer.

Steder å lete etter PID-nr:

- Fakturaen
- Tidsskriftagentenes databaser (for eksempel EbscoNet)
- Adressetikett for trykt utgave (samle på konvoluttene!)

Finner ikke nummeret? Kontakt enten agenten eller utgiveren.

Foruten PID-nr. må vi ha oversikt over hvilke IP-nr abonnementene eventuelt skal aktiveres for. Dette kan IT-avd. hjelpe med. E-tidsskriftene har som regel enten brukernavn/passord-kontroll eller IP-kontroll. Som oftest får vi mulighet til selv å velge brukernavn og passord. Det er en fordel å benytte de samme brukernavnene og passordene i så mange tilfeller som mulig. Brukerne får det enklere på den måten.

Hvor har vi tilgang

Hvilken tilgang velger vi hvis vi kan velge mellom fulltekst direkte fra utgiveren, fra "aggregatoren" eller agenten? Dette blir både en smakssak og en vurdering av kvaliteten. Vi må bl.a. sjekke om agenten ligger etter med hensyn til oppdatering; nyere hefter finnes kanskje hos utgiveren. Samtidig kan en annen leverandør tilby tidsskriftet lenger bakover i tid. Administrativt er det kanskje enklest å ha mest mulig via agenten, men som sagt må det vurderes i forhold til kvaliteten. Brukerne bør kanskje bli presentert for muligheten av å kunne velge selv.

Gratis-tidsskrifter

Det finnes mange e-tidsskrifter som er fritt tilgjengelige, de utgjør en svært nyttig ressurs, men hvordan får vi oversikt over dem? En del tidsskrifter er helt gratis mens andre er delvis gratis, kanskje etter ½ år eller etter to år. Jeg vil spesielt nevne to tjenester som tilbyr god hjelp til å få oversikt over disse, HighWire og FreeMedicalJournals.com. Fra begge disse kan vi få meldinger om nyheter tilsendt automatisk, noe som letter arbeidet.

HighWire gir oversikt over tidsskrifter på deres plattform som er helt gratis, gratis etter en viss tid eller har en gratis prøveperiode. Opplysningene vi mottar sjekkes så mot vår trykte beholdning for å se om noen abonnementer kan aktiveres etter at den gratis prøve-perioden er over eller om det er gratis-tidsskrifter som er verdt å legge merke til.

FreeMedicalJournals.com gir oversikter over gratistidsskrifter som finnes hos utgiverne, sortert alfabetisk eller på emne.

I tillegg til de to nevnte tjenestene kan vi også bruke BIBSYS, mange gratis-tidsskrifter er etter hvert registrert i basen, søk på g/el i fritekstfeltet for å få oversikt.

PubMed Central har en oversikt over tidsskrifter som er fritt tilgjengelige etter en viss periode. Et annet gratistilbud er Bio-Med Centrals "electronic only"-tidsskrifter.

En ulempe med gratistidsskriftene er at vi ikke vet hvor lenge de kommer til å være fritt tilgjengelige, men vi kan nyte godt av dem så lenge som mulig.

Enbruker /flerbruker, hva trenger vi?

Mindre institusjoner med relativt få brukere kan lettere ha enbruker-tilgang enn større institusjoner. Bibliotek med brukere som bare kan nå e-tidsskriftene via bibliotekets PC'er (i motsetning til via nettverket), kan fint klare seg med enbrukertilgang. For større institusjoner vil bukerne raskt bli misfornøyde og frustrerte med enbruker-tilgang.

Et eksempel fra UMH: tidligere hadde vi enbruker-tilgang til Wiley-tidsskriftene og fikk mange klager fra brukerne, fra biblioteket hadde vi også problemer med å kunne bruke tidsskriftene til fjernlånet. Vi gikk over til flerbrukerversjoner av alle trykte Wiley-tidsskrifter vi har i abonnement, det fungerer mye bedre. Klagen fra brukerne har stoppet. Flerbrukerlisenser koster mer, men større institusjoner kan vanskelig unngå dem.

E-tidsskrifter og bibliotek

Vi har tilgang til e-tidsskrifter etter å ha inngått en kontrakt med eller kjøpt lisens fra utgiveren, som regel må vi godta deres betingelser før aktiveringsprosessen kan fullføres. I avtalen vi inngår ligger kriteriene for hvordan vi kan bruke e-tidsskriftene. Alt vi har og ikke har av rettigheter bestemmes av lisensbetingelsene vi godtar i det øyeblikk vi aktiverer tilgangen til et online-tidsskrift eller signerer en kontrakt. Vi har bl.a. ingen selvfølgelig rett til å benytte e-tidsskriftene i fjernlånsarbeidet, vi har heller ingen selvfølgelig rett til tilgang til de volumene vi har betalt for ved eventuell oppsigelse av abonnemementene.

I forbindelse med inngåelse av større kontrakter hender det at vi må binde oss til avtalene for flere år av gangen. Et eksempel på dette er Elsevier-tidsskrifter i Science-Direct-pakken.

Vi må være nøye med å sjekke hvilke forhold som gjelder for de tidsskriftene vi ønsker elektronisk tilgang til. I en del tilfeller kan det være vanskelig å finne ut hvilke vilkår som gjelder og da kan vi skrive til utgiveren for å få svar på om for eksempel fjernlån er tillatt for akkurat de titlene vi ønsker tilgang til.

Presentasjon av e-tidsskrifter overfor brukerne

Skal vi bruke bibliotek katalogen eller alfabetiske lister? Begge alternativer har fordele og ulemper. Brukerne har sine krav og forventninger, bibliotekene må jobbe rasjonelt samtidig som brukernes behov settes i høysetet. For UMH vil det si å veie fordelene og ulempene ved å vedlikeholde vår lange alfabetiske liste opp mot fordelene/ulempene ved å henvise brukerne til BIBSYS. Foreløpig vedlikeholder vi begge, men så snart BIBSYS kommer på banen med et bedre og mer sluttbruker-vennlig grensesnitt vil listen bli faset ut. Sannsynligvis til frustrasjon for mange brukere som liker å kunne gå inn på den alfabetiske oversikten.

Vi må også tenke på at vi på en fornuftig og rasjonell måte må informere brukerne våre om hvilke passord vi har tilgjengelige. Dette kan for eksempel løses ved at vi lager en web-side som er IP-kontrollert slik at kun de som jobber på en maskin med "riktig" IP-nr har tilgang til passordlisten. Men, det er ikke sikkert at brukerne benytter bibliotekets web-sider som utgangspunkt for sin jakt på informasjon. Hun/han går kanskje direkte fra PubMed eller BIBSYS, hva kan vi da gjøre for at vedkommende skal kunne få tilgang til passordene? Dette er vanskelig, men vi må sørge for å oppdra brukerne våre slik at de vet hvor de raskt og enkelt kan gå for å finne nødvendig login-informasjon.

I tillegg til å sørge for liste-/databasetilgang må vi være flinke til å informere brukerne som besøker biblioteket om hva de kan få ut av et e-tidsskrift, hvilke muligheter de har. Vi kan også tilby å sende interesserte brukere e-post med opplysninger om nye tidsskrifter og tidsskrifter som ikke lenger er tilgjengelige.

Feilsøking

Det hender at vi plutselig ikke lenger har tilgang til enkelte e-tidsskrifter, til tross for at abonnementene er betalt og vi har aktivert tilgang. Det tar som regel litt tid å finne ut av hva problemet skyldes. Når brukere melder fra om problemer er det viktig å få dem til å beskrive hva som skjer: når kommer feilmeldingen fra systemet og hva sier den? Hvilken maskin jobber brukeren på og hvilket IP-nr. har den? Det kan være

mange årsaker til at vi ikke lenger har tilgang:

- Tilgangen må kanskje aktiveres på nytt? For en del tidsskrifter må dette gjøres hver gang det trykte ab. fornyes.
- Abonnementsperioden for e-utgaven er annerledes enn for den trykte utgaven.
- Abonnementet på trykt utgave kan være avsluttet uten at vi har vært klar over det.
- Har tidsskriftet har fått ny utgiver som har et annet system for abonnementsnummer?
- Brukeren sitter på "feil" IP-nr. Jobber vedkommende hjemmefra eller på en maskin som ikke er i riktig nettverk?
- Antallet samtidige brukere kan være overskredet.
- IP-rekken har "falt ut" av leverandørens system.
- Tidsskriftet kan ha fått ny URL uten at vi har oppdatert listen/databasen.
- Vilklårene for elektronisk tilgang er endret. Kreves nå ab. på et tidsskrift som tidligere var gratis? Kanskje vi kan aktivere online tilgang dersom vi har trykt utgave, hvis ikke må vi vurdere å betale tillegget som kreves for å kunne få online tilgang.

Når vi har funnet ut av hva problemet skyldes må vi enten rette feilen selv, dersom det lar seg gjøre, eller kontakte agenten/utgiveren/tidsskriftverten for assistanse.

Profilering av biblioteket

Det er viktig å formidle at selv om elektroniske tidsskrifter etter hvert har blitt svært lett tilgjengelige for mange sluttbrukere (særlig de IP-kontrollerte e-tidsskriftene som gir tilgang uten at brukeren en gang må stoppe opp og se seg om etter et brukernavn og passord), så koster informasjonen penger. Bibliotekene betaler og sørger for at tilgangen er der, det må vi også informere brukerne om. Prøv å få med bibliotekets navn på "produktene" der hvor dette er mulig. Hos en del utgivere og tidsskriftverter gis vi mulighet til det. Vi kan ta i bruk LinkOut-funksjonen i PubMed, den er fritt

tilgjengelig for alle bibliotek som ønsker å benytte seg av den. I tillegg til å gi sluttbruker tilgang til fulltekst er LinkOut et nyttig verktøy også i forbindelse med profilering overfor brukerne. Alt på nettet er tross alt ikke gratis.

Litt om situasjonen for e-tidsskrifter ved UMH

Vi har i dag over 1730 e-tidsskrifter registrert i BIBSYS, dette er både tidsskrifter vi har i abonnement, relevante tidsskrifter ved andre fakultetsbibliotek som vi har gjort tilgjengelige for UMHs brukere, samt en del gratis-tidsskrifter. Vi abonnerer på tidsskriftpakker fra flere av de store forlagene (for eksempel Elsevier, Springer og Blackwell) og mindre pakker fra mindre forleggere og har i tillegg mange enkeltabonnementer. Vi vedlikeholder i tillegg en alfabetisk liste over elektroniske tidsskrifter. Vi fører "dobbel bokholderi" da vi ikke synes at BIBSYS er et brukervennlig nok alternativ foreløpig. En stor fordel med BIBSYS er at vi her registrerer alle tilgangene vi har til hver tittel. På listen velges gjerne en, kanskje to, leverandør/er. Dersom en leverandør har problemer, kan brukeren lett finne fram til alternativ leverandør fra BIBSYS, dersom det finnes. Brukernavn og passord har vi gjort tilgjengelig via en IP-kontrollert liste og det er direkte tilgang til den fra tidsskriftlisten. Vi tilbyr interesserte brukere muligheten til å få tilsendt informasjon om endringer i abonnementene.

UMH er fagbibliotek for både Rikshospitalet og Medisinsk fakultet, to institusjoner med to forskjellige IP-rekker, noe som gjør det komplisert i forhold til en del e-tidsskrifter. Alle våre tidsskrifter må aktiveres for begge institusjoners IP-rekker, noe ikke alle utgivere godtar uten videre. Feilsøkingen blir heller ikke enklere av at vi har to nettverk å forhold oss til, et tidsskrift kan for eksempel være tilgjengelig for brukerne i det ene nettverk mens det ikke er det for brukerne i det andre.

I biblioteket har vi åtte PC'er tilgjengelige for brukerne, utskrifter av artikler fra e-tidsskrifter kan gjøres gratis. I tillegg finnes to stå-terminaler hvor kun BIBSYS er tilgjengelig.

UMH er med et konsortium sammen med

bibliotekene fra universitetssykehusene i Oslo-regionen (Ullevål, Radium, Aker, Ahus) og Folkehelseinstituttet. Fellesnavnen for bibliotekene som deltar i konsortiet er at vi alle betjener ansatte ved Universitetet i Oslo og dermed har tilgang til UiO-nettet. Samarbeidet gjør at vi kan tilby brukerne våre flere e-tidsskrifter enn vi kunne ha gjort hver for oss. Den alfabetiske listen over e-tidsskrifter som vedlikeholdes ved UMH er fellesliste for konsortiet. Ved UMH har vi også tilgang til e-tidsskriftene som finnes hos de øvrige fakultetsbibliotekene. Dette medfører jevnlig sjekking av lister over hva som finnes tilgjengelig for oss og som er relevant for UMHs brukere. Fra neste år planlegger vi oppsigelser av inntil 1/3 av trykt beholdning, vi kommer dermed til å gjøre oss delvis avhengige av de elektroniske tidsskriftene. Avgjørelsen av hvilke ab. som skal sies opp tas bl.a. på bakgrunn av undersøkelser om arkivtilgang og ut fra brukerundersøkelser som gjøres to ganger pr. år. Det gjenstår å se hvordan livet vil fortone seg uten å ha papiret å støtte seg på når elektronikken svikter, men dette er den veien vi går og vi må prøve oss fram.

I konsortiet har vi tatt i bruk LinkOut fra PubMed både for å gjøre tilgangen til fulltekst enklere for brukerne, men også for å profilere bibliotekene. Brukerne får nå opp et ikon som symboliserer vårt konsortium ved de artiklene som det er mulig å lenke til fullteksten for fra PubMed. Vi har ukentlige lynkurs hvor brukere kan komme og få en kort innføring i bl.a. bruk av elektroniske tidsskrifter, i tillegg til at vi selvfølgelig hjelper folk som har behov for det når de besøker biblioteket. Vi planlegger å starte med "oppsøkende virksomhet" utover høsten. Vi vil besøke avdelinger og institutter for å informere om hvor de ansatte kan finne de elektroniske tidsskriftene og hva de kan få ut av å bruke dem.

Elektroniske tidsskrifter krever mye, det tar tid å få ting til å fungere og vi blir frustrerte. Utviklingen går i denne retningen og hvis vi vil henge med i svingene, så må vi henge med også når det gjelder tidsskriftene. Fornøyde brukere og det faktum at vi får til mye gjør at det tross alt er verdt innsatsen.

Det er tilfredsstillende å høre at brukerne setter stor pris på alt det de nå har tilgjengelig direkte fra arbeidsplassen sin og fra bibliotekets publikums-PC'er. Vi hører i alle fall dette fra de brukerne som har tatt spranget og sluttet å fotokopiere artikler de har tilgjengelige i nettet. Men vi har en del brukere i "fotokopi-kategorien" igjen fremdeles. Jeg regner med at vi hører fra dem til neste år, etter at mange trykte abonnementer har blitt sagt opp.

Alternative publiseringsformer

Alle er vi jo sørgelig klar over hvor hvordan det tradisjonelle systemet for publisering fungerer. Det tar nærmest kvelertak på bibliotekene, som stadig må si opp flere abonnementer da prisene på tidsskriftene bare stiger. Vi er også sørgelig klar over at forskning betales av offentlige midler, offentlige midler betaler for å få resultatene publisert og offentlige midler må nok en gang brukes til å kjøpe resultatet tilbake fra forlagene, som i tillegg har sikret seg copyright til materialet. I mange miljøer er det enighet om at noe må gjøres med dette og noen prøver heldigvis å endre systemet ved å finne alternative løsninger.

Open Archives Initiative har som målsetting å bidra til enklere distribusjon og bedre tilgang til faglig vitenskapelig informasjon ved å oppfordre forskere til å publisere artiklene sine i åpne arkiv, fritt tilgjengelig for fagmiljøene og andre interesserte. På denne måten unngås forlagene og forskerne kan selv få bedre herredømme over det de produserer.

OAI anbefaler en todelt modell for å endre dagens system for publisering av vitenskapelig informasjon. For det første anbefales det at forskerne selv tar mer kontroll igjennom "self-archiving" forutsatt at søkeverktøyene er på plass og arkivene settes opp etter en felles standard, kan forskere etablere egne arkiver for faglig informasjon. Med de rette søkeverktøy kan flere baser søkes under ett, uavhengig av hvor arkivet ligger. Arkivene må bygges opp etter visse standarder for registrering av metadata (altså data om data, standardisert informasjon). For det andre anbefales det at man etablerer alternative tidsskrifter som konkurrenter til de tradisjonelle, dyre forlagsdrevne tids-

skriftene.

Flere nye tjenester har blitt etablert i tråd med OAIs anbefalinger. Jeg nevnte så vidt BioMed Central tidligere, i forbindelse med gratistidsskriftene. BioMed Central har i perioden 2000 til i dag etablert mange rene elektroniske tidsskrifter innen biologi og medisin. Tidsskriftene er gratis tilgjengelige for sluttbruker og de indekseres i PubMed. BMC tilbyr institusjoner medlemskap og som følge av det får alle forskere ved medlemsinstitusjonene publisere artikler i BMC-tidsskriftene kostnadsfritt. Foreløpig har ingen norske institusjoner gått inn her, som eneste nordiske institusjon er universitetet i Lund medlem. BMC forsøker her å få til et system hvor publiseringssprosessen går raskt, kostnadene for publisering betales av institusjonene sentralt igjennom medlemsavgiften, forskeren sitter igjen med litt mer herredømme over resultatet (de gis bl.a. rett til å legge artiklene ut på egne hjemmesider) og ikke minst er artiklene gratis for sluttbruker.

La oss håpe at det etableres flere tjenester etter slike modeller og at de har livets rett. Dersom tidsskriftene etableres slik at det kjennes trygt for forskerne å publisere i dem kan dette flytte noe av tyngdepunktet over fra forlagene tilbake til forfatterne. Presset på bibliotekbudsjettene kan kanskje lette noe også.

Nyttige lenker

HighWire: <http://highwire.stanford.edu>

FreeMedicalJournals.com:
<http://www.freemedicaljournals.com>

PubMed Central:
<http://pubmedcentral.nih.gov/>

BioMed Central
<http://www.biomedcentral.com/>

LinkOut fra PubMed:
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query/static/liblinkout.html>

Open Archives Initiative:
<http://www.openarchives.org/>

SMH medlemsmøte

13. juni 2002 på Rikshospitalet/Bibliotek for medisin og helsefag

Av Elisabeth Akre

Medlemsmøtet fortsatte direkte etter seminaret om elektroniske tidsskrifter, bare med en liten time og pizzamiddag imellom. 31 deltok på møtet.

Celebert besøk fra NLM

Elliot R. Siegel, Ph.D, er Associate Director for Health Information, Programs Development ved US National Library of Medicine. Det var hans – og NLMs - første besøk i Norge, noe vi kan takke UMHs status som NLM International Medlars Center for (Se artikkel i SMH-Nytt nr 2/2001). Kanskje har også SMH en liten del av æren, i alle fall har vi fått tilbakemelding om at vårt internasjonale arbeid legges merke til i NLM.

Presentasjon av NLMs virksomhet

Det var nok tøft å komme så å si direkte fra flyet til møtet, men Elliot R. Siegel ga tross det en omfattende orientering om de mange fasettene av NLMs arbeid og engasjement. "USAs viktigste bidrag til verden er jazz og Medline", er det sagt. Til tross for at NLM selv understreker at deres mandat er å være et nasjonalt helseinformasjonssenter for USA, er de ikke desto mindre sterkt internasjonalt engasjert og en uvurderlig kilde til informasjon for en hel verden. NLM er verdens største biomedisinske bibliotek og har som motto: Health Information for All. Som vi alle vet, lever de godt opp til dette ved å stille sine fantastiske informasjons- og kunnskapsressurser gratis til rådighet for en hel verden gjennom NLMs nettsted. I tillegg til velkjente kilder som Medline/PubMed, PubMedCentral, MedlinePlus osv, presenterte Elliot R. Siegel mer spesialiserte databaser og initiativ som kanskje ikke er så velkjente for oss.

Noen eksempler:

Database of Arctic Health

Informasjonsportal for spørsmål om helse og velferd hos befolkninger i arktiske strøk
<http://arctichealth.nlm.nih.gov/>

Senior Health

Websider med helseinformasjon spesielt for eldre voksne bla med informasjon om Alzheimers sykdom
<http://nihseniorhealth.gov/>

Toxnet

En gruppe databaser om toksikologi, farlige kjemikalier og tilgrensende fagområder.
<http://toxnet.nlm.nih.gov/>

Clinical Trials

Informasjon for pasienter, pårørende og publikum om aktuelle kliniske forsøk
<http://clinicaltrials.gov/>

GenBank

Human Genome Project
<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/genome/guide/human/>

Visible Human Project:

(Research Program)

"the creation of complete, anatomically detailed, three-dimensional representations of the normal male and female human bodies"

http://www.nlm.nih.gov/research/visible/visible_human.html

For de som ønsker å gå nærmere inn på disse og andre programmer, finnes det mer informasjon om alt på NLMs hjemmeside.
<http://www.nlm.nih.gov/nlmhome.html>

Bildekåseri og sosialt samvær

Elliot R. Siegels foredrag var mektig kost for tidsskrifttette, men forventningsfulle bibliotekarhoder, og det gjorde godt med lettere kost i form av Elisabeth Husems bildekåseri fra Transfer of Knowledge II, etterutdanningskursene i Kaunas som du kan lese mer om i dette nummer av SMH-Nytt.

Helt til slutt ble medlemsmøtet avrundet med enda lettere kost i form av fingermat, vin, mineralvann og en hyggelig kollega-prat i Bibliotek for medisin og helsefag/UMH.

Gå ikke glipp av SMH-seminar på Hamar 7.-8. november 2002

Fra programmet:

7.november:

Tverrfaglig dag med fokus på psykiatri.

8. november:

Bibliotekstruktur i helsesektoren, i lys av helseforetaksreformen.

Festmiddag på Domkirkeodden/Hedmarksmuseet.

Påmeldingsfrist 2. september

Program og påmeldingsskjema finner du på:

www.sanderud-sykehus.no/ie5D29.htm

eller via SMHs hjemmeside/Møter og kurs.

Hvis du har spørsmål, kontakt

Elin Opheim elin.opheim@sjukehuset.no/ 62 43 80 12

eller

Monica Stolt Pedersen: Monica-S.Pedersen@sanderud-sykehus.no/ 62 58 16 25

Styret:

Elisabeth Husem - leder

Psykiatrisk Institutt, Biblioteket
Postboks 85 Vinderen, 0319 Oslo.
Tlf: 22 02 99 66 Fax: 22 49 58 61
E-mail: elisabeth.husem@psykiatri.uio.no

Elisabeth Akre - nestleder

Diakonhjemmets sykehus, Medisinsk bibliotek
Postboks 23 Vinderen, 0319 Oslo.
Tlf: 22 45 16 38 Fax: 22 45 16 99
E-mail: elisabeth.akre@diakonsyk.no

Liv-Berit Henschien - sekretær

Ullevål universitetssykehus, Læresenteret
0407 Oslo.
Tlf: 23 01 51 42 Fax: 23 01 51 41
E-mail: l.b.henschien@ioks.uio.no

Jenny Owe - kasserer

Menighetssøsterhjemmets høgskole, Biblioteket
Linstowsgate 5, 0166 Oslo
Tlf: 22 98 63 14 Fax: 22 98 63 55
E-mail: jenny.owe@oslomsh.no

Hilde Strømme - styremedlem

Ullevål universitetssykehus, Medisinsk bibliotek
0407 Oslo
Tlf. 23 01 50 62, Fax: 22 11 98 50
E-mail: hilde.stromme@ioks.uio.no

Hanne Dybvik - styremedlem

Høgskolen i Østfold, Biblioteket Fredrikstad
Postboks 1409, 1602 Fredrikstad
Tlf: 69 30 30 88 Fax: 69 30 30 02
E-mail: hanne.dybvik@hiof.no

Sigrun Espelien Aasen - varamedlem

Høgskolen i Nord-Trøndelag,
Biblioteket i Levanger, Avd. for sykepleier-, ingeni-
ør- og lærerutdanning, 7600 Levanger
Tlf. 74 02 29 11 - Fax: 74 02 29 02
E-mail: sigrun.aasen@hint.no

Marie Isachsen - varamedlem

Aker sykehus, Medisinsk bibliotek
0514 Oslo
Tlf: 23 03 31 19 Fax: 22 89 41 62
E-mail: marie.isachsen@ioks.uio.no

Anette Munthe - varamedlem

UBO, Bibliotek for medisin og helsefag
Pb. 1113, Blindern, 0317 Oslo
Tlf: 23 07 44 33. Fax 23 07 44 30
E-mail: anette.munthe@ub.uio.no

Baltikumutvalg:

Elisabeth Akre - se styreliste

Elisabeth Husem - se styreliste

Astrid Müller

Bibliotek for medisin og helsefag
Postboks 1113 Blindern, 0317 Oslo
Tlf: 23 07 44 23 Fax: 23 07 44 30
E-mail: astrid.muller@ub.uio.no

Bli medlem i SMH:

For å bli medlem i SMH, må du være medlem i Norsk bibliotekforening (NBF), enten direkte eller via Norsk fagbibliotekforening (NFF).

Kontingentsatser 2002:

Institusjonsmedlemmer: kr. 400,-
Personlige medlemmer: kr. 200,-
Assosierte medlemmer: kr. 100,-

Med assosierte medlemmer menes bl.a. utenlandske bibliotek og pensjonister. Det kreves ikke medlemskap i NBF for å være assosiert medlem

Ta kontakt med:

SMH/Anette Munthe
Bibliotek for medisin og helsefag
P.b. 1113, Blindern
0317 OSLO.
Email: anette.munthe@ub.uio.no

SMHs kontonummer:

7874.06.52612

SMHs hjemmeside:

<http://www.ub.uio.no/umh/upsykiat/smh.htm>

SMH PÅ NETTET:

Få siste nytt om SMHs aktiviteter, og delta i diskusjonen mellom nordiske kolleger via e-postlisten MEDBIBL.

Slik blir du medlem:

Send e-mail til: listserv@listserv.kib.ki.se

Subject: Ikke skriv noe her

Første (og eneste) linje: Subscribe MEDBIBL Fornavn Etternavn

Adressen til SMHs hjemmeside:

<http://www.ub.uio.no/umh/psykiat/smh.htm>

Bruk hjemmesiden og MEDBIBL-listen. Her finner dere den nyeste medlemsinformasjonen om kurs, møter, reisebidrag osv.

I tillegg finnes linker til andre organisasjoner som:

NAMHI — Nordic Association for Medical and Health Information

EAHIL — European Association for Medical and Health Information

MLA — Medical Library Association, USA